

dr hab. Agnieszka Bochniarz

Lublin, 23.09.2021

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Wydział Pedagogiki i Psychologii

Instytut Pedagogiki

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Adama Bosowskiego

pt. „Rola otrzymywanego wsparcia społecznego w kształtowaniu poziomu motywów Ja”

napisanej pod kierunkiem dr hab. Wioletty Tuszyńskiej – Boguckiej, prof. WSEI

Ocena i uwagi ogólne

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska magistra Adama Bosowskiego „*Rola otrzymywanego wsparcia społecznego w kształtowaniu poziomu motywów Ja*” dotyczy problemu otrzymywanego wsparcia społecznego w kształtowaniu poziomu motywów autowaloryzacji (*self-enhancement*), autoweryfikacji (*self-verification*), autodiagnozowania (*self-assessment*) oraz samodoskonalenia (*self-improvement*) młodzieży pochodzącej z rodzin dysfunkcyjnych, tematu niezwykle trudnego i ambitnego, który jest nie tylko psychologicznie i pedagogicznie interesujący, ale także istotny i aktualny teoretycznie, a przede wszystkim praktycznie. Wsparcie społeczne jest szczególnie potrzebne ludziom młodym, wchodzącym, jak zauważa Doktorant, „na trudną drogę poszukiwania siebie w kontekście rodziny, środowiska rówieśniczego i szeroko pojętych relacji społecznych” (s. 200). Korzystają oni wówczas przede wszystkim z naturalnych źródeł oparcia – rodziny czy przyjaciół, ale nie bez znaczenia są również te sformalizowane, reprezentowane między innymi przez instytucje, fundacje czy stowarzyszenia. Obecność w życiu różnych sieci wsparcia wpływa chociażby na kształtowanie kompetencji życiowych, budowanie i podtrzymanie samooceny, poczucia tożsamości, stylów poznawczych czy stylów reagowania na sytuacje trudne. Wybór tematu pracy uważam więc za niezwykle trafny, a zarazem oryginalny, bowiem w literaturze przedmiotu można zauważyć wyraźną lukę w zakresie analiz dotyczących znaczenia wsparcia społecznego, zwłaszcza o charakterze zorganizowanym i instytucjonalnym, w kształtowaniu motywów Ja u młodych ludzi.

Problem podjęty przez Doktoranta rozwijany jest w sposób spójny, logiczny i konsekwentny w trakcie całej autorskiej narracji. Autor przedstawia wszystkie najważniejsze zagadnienia związane z tematem pracy, prawidłowo formułując teoretyczne założenia własnego, podkreślę, oryginalnego projektu badawczego, definiując istotne ze względu na cel pracy pojęcia, odwołując się do najważniejszych koncepcji przedmiotowych zagadnień, w rezultacie przedstawiając główne przesłanki metodologiczne skonceptualizowanego przez siebie problemu, dając w efekcie jego rozwiązanie.

W moim odczuciu w aspekcie teoretycznym praca ma charakter interdyscyplinarny, obejmując konstrukty teoretyczne analizowane, niewątpliwie w różny sposób na gruncie psychologii i pedagogiki. To z pewnością podwyższa jej wartość merytoryczną. Przyjęta przez Doktoranta procedura badawcza, w trakcie której wykorzystano między innymi analizę mediacyjną do badania związków między następującymi zmiennymi: klimatem rodzinnym, otrzymanym wsparciem społecznym i motywami Ja „*pozwała odszukać złożone zależności przyczynowe, nawet tam, gdzie pozornie ich brak*” (s. 12), podnosząc tym samym wartość zrealizowanych badań.

Wszystkie te elementy mogę uznać wstępnie za wysoce zadawalające, co pozwala rekomendować pracę magistra Adam Bosowskiego jako spełniającą wymogi, które stawiane są rozprawom doktorskim.

Ocena struktury pracy i zawartości treściowej

Recenzowana rozprawa liczy 271 stron (244 strony + 27 stron aneksu). Struktura pracy jest charakterystyczna dla prac empirycznych i zawiera podstawowe dla takich rozpraw elementy. Praca obejmuje cztery rozdziały poprzedzone wstępem. Dwa pierwsze rozdziały stanowią teoretyczne podstawy badań własnych. Autor przedstawił w nich konieczne dla konceptualizacji problematyki badawczej treści.

W rozdziale pierwszym (*Rodzinne determinanty rozwoju i funkcjonowania młodzieży*) mgr Adam Bosowski przedstawia rozstrzygnięcia terminologiczne i koncepcyjne związane z problematyką rodziny w ujęciu systemowym. Odwołanie się przez Autora do Modelu Kołowego D. Olsona, Modelu Systemowego Beaversa, Modelu Funkcjonowania Rodziny McMaster, Epsteina, Strukturalnego Modelu Minuchina oraz Modelu Międzypokoleniowego Funkcjonowania Rodziny Bowena miało na celu zwrócenie uwagi na emocjonalne otoczenie rodziny, rozwijanie kompetencji komunikacyjnych i umiejętności rozwiązywania problemów oraz kształtowanie tożsamości jej członków, regulacji granic i klimatu rodzinnego. Jest to

dobrze tło i zarazem przejście do refleksji i analiz istotnych z perspektywy własnego projektu badawczego: klimatu rodzinnego, obejmującego postawy rodzicielskich oraz relacje rodzinne. W dalszej części tego rozdziału Doktorant opisuje rodzinę dysfunkcyjną jako środowisko poważnie naruszające równowagę psychiczną młodego człowieka. Omawiając wielość i różnorodność konsekwencji dla rozwoju młodzieży funkcjonowania w rodzinie zaburzonej, Autor zwraca uwagę na rolę wsparcia społecznego spostrzeganego przez młodych ludzi oraz otrzymywanego ze strony różnego rodzaju instytucji, mających korzystne znaczenie dla dobrostanu jednostki.

Rozdział drugi (*Motywy Ja w ujęciu ogólnym*) dotyczy zagadnienia motywów Ja, które stanowią jedną z najistotniejszych sił napędowych dla kształtowania poczucia podmiotowości, aktywizowania jednostki w jej rozwoju i nabywaniu kompetencji. Doktorant w swojej pracy skupił się na czterech motywach Ja: autowaloryzacji, autoweryfikacji, autodiagnozowaniu i samodoskonaleniu. Powyższe zagadnienie omawiane jest w kontekście wychowawczych oddziaływań rodziny. Autor podkreślił tu szczególną rolę wsparcia udzielanego przez rodziców dla kształtowania się tożsamości i autonomii młodego człowieka poprzez budowanie klimatu bezpieczeństwa i zaufania oraz otwartości w komunikacji, co ma przygotować jednostkę do podjęcia i odpowiedzialnego realizowania ról w dorosłym życiu.

Podsumowując, na blisko 60 stronach części teoretycznej (2 rozdziały) Autor umiejętnie przedstawił kwerendę literatury przedmiotu (w warstwie teoretycznej i empirycznej). Zrobił to w sposób konsekwentny, zgodnie z ustalonymi przez siebie założeniami. Doktorant wykazał się przy tym umiejętnością posługiwania się warsztatem pojęciowym oraz naukowo poprawnym językiem. Podkreślić należy, że mgr Adam Bosowski w części tej umiejętnie przedstawił własną perspektywę patrzenia na analizowane problemy. Zawartość części teoretycznej uzasadnia w zadowalający sposób realizację projektu badawczego.

Dokonując oceny trzeciego rozdziału pracy (*Metodologia badań własnych*) należy zwrócić uwagę na staranność jego przygotowania. Świadomość wszystkich etapów i elementów składających się na procedurę badawczą świadczy o rzetelności i znajomości warsztatu metodologicznego Doktoranta. W rozdziale tym określono cel pracy, przedstawiono problem i hipotezy badawcze, zdefiniowano zmienne oraz wskaźniki, opisano wykorzystane narzędzia badawcze. Przedstawiono także procedurę badawczą oraz scharakteryzowano osoby badane.

Dla postawionego problemu badawczego stworzony został model teoretyczny o charakterze weryfikacyjnym. Analiza interdyscyplinarnej i dobrze dobranej literatury

przedmiotu (ponad 300 pozycji) oraz przyjęta perspektywa widzenia problemu pozwoliła na sformułowanie czterech głównych pytań badawczych, przy czym do pytań 1, 3 i 4 postawiono dodatkowo pytania szczegółowe. Do pytań badawczych Doktorant sformułował następnie główne i szczegółowe hipotezy badawcze. Struktura pytań badawczych (głównych i szczegółowych) oraz hipotez jest logicznie skonstruowana. Jednak brakuje mi w tym miejscu bezpośredniego odniesienia do założeń teoretycznych, choć Doktorant odsyła czytelnika do rozdziału I. Sądzę jednak, że prezentacja podstaw teoretycznych i empirycznych bezpośrednio pod stawianymi hipotezami byłaby korzystniejsza dla recepcji tekstu. Nie jest to oczywiście błąd dyskredytujący prawomocność hipotez, a jedynie brak jasności co do pewnych decyzji Autora. Zmienne, ich rodzaj, wyszczególnione wskaźniki i ich operacjonalizacja zostały prawidłowo określone, a ze względu na ich dużą liczbę uporządkowane w tabeli.

Dobór metod i narzędzi badawczych uznaję za prawomocny i trafny. Wszystkie wykorzystane w badaniach własnych Doktoranta narzędzia (Kwestionariusz Oceny Sytuacji Rodzinnej – FAPGAR; Kwestionariusz Otrzymanego Wsparcia Społecznego – OWS; Kwestionariusz Spostrzeganego Wsparcia Społecznego – SWS; Kwestionariusz Postaw Rodzicielskich – SPR-2; Kwestionariusz Relacji Rodzinnych – KRR-5 i KRR-6; Kwestionariusz Motywów Samowartościowania) posiadają satysfakcjonujące wskaźniki psychometryczne. W tym miejscu należy podkreślić, że mgr Adam Bosowski projektując badania własne w obszarze doboru narzędzi diagnostycznych stworzył na podstawie Skali Otrzymanego Wsparcia Społecznego Krzysztofa Kaniastego autorski Kwestionariusz Otrzymanego Wsparcia Społecznego (OWS), uzyskując zgodę Pana Profesora na wykorzystanie i modyfikację narzędzia (s. 271).

Zastosowany w badaniach dobór próby dokonany został z wzięciem pod uwagę przyjętych standardów metodologicznych. W badaniach wzięło udział łącznie 220 osób (180 kobiet i 40 mężczyzn). 113 z nich korzystało z pomocy o charakterze instytucjonalnym (grupa badawcza), zaś 107 nie potwierdziła korzystania z takiej formy wsparcia (grupa kontrolna). Ze względu na sytuację epidemiczną część badań przeprowadzono z wykorzystaniem formularzy on-line. Przestrzegając zasad etycznych Doktorant uzyskał od autorów narzędzi konieczne zgody na taką formę wykorzystania kwestionariuszy badawczych. Ten wysiłek i zaangażowanie budzą podziw i należy je wyraźnie podkreślić.

W rozdziale tym znalazła się również informacja o zastosowanych metodach analizy statystycznej. Doktorant wykorzystał m.in. test istotności t-Studenta, test chi-kwadrat, test Szapiro-Wilka, test Levene'a, jednoczynnikową analizę wariancji ANOVA czy analizę

regresji. Na szczególną uwagę zasługuje analiza mediacyjna - stosunkowo rzadko wykorzystywana analiza statystyczna. Autor, co godne podziwu, dążąc do zabezpieczenia rzetelności wyników zastosował tu test Sobela oraz metodę *bootstrappingu*. Model badanych zmiennych oraz postawione pytania i hipotezy jak najbardziej uzasadniają taką procedurę analiz statystycznych. Wymagało to od Autora pracowitości i wnikliwości, co świadczy niewątpliwie o jego wysokich kompetencjach w tym zakresie i dużych możliwościach dalszego rozwoju naukowego.

Jedyna wątpliwość dotycząca metodologicznej części pracy dotyczy układu prezentowanych treści. Autor przedstawia na początku problem badawczy, następnie prezentuje zmienne i wskaźniki, dokonując ich operacjonalizacji, potem przechodzi do przedstawienia pytań i hipotez badawczych. W podrozdziale 5 omawia wykorzystane narzędzia badawcze. Podrozdział 6 dotyczy zaprezentowania wykorzystanego do analizy wyników modelu mediacji. Następnie dokonuje charakterystyki badanej grupy i sposobu przeprowadzenia badań. W związku z powyższym moje pytanie do Doktoranta dotyczy tego, co zadecydowało o właśnie takiej a nie innej kolejności podrozdziałów w rozdziale trzecim? Czy brał pod uwagę nieco odmienny układ, zaczynając np. od przedstawienia założeń badawczych, następnie zaprezentowania problemów badawczych i hipotez, wykorzystanych metod badań, procedury badawczej, scharakteryzowanie badanych a na końcu omówienie wykorzystanych metod analiz statystycznych. Jest to jednak uwaga bardziej o charakterze formalnym/technicznym niż merytorycznym.

Uogólniając, część metodologiczną pracy oceniam pozytywnie. Zawiera wszystkie niezbędne elementy, choć w mojej opinii w niewłaściwej kolejności, dla pomyślnej realizacji projektu badań. Niewątpliwym walorem tej części pracy wydaje się być zaproponowana statystyczna analiza wyników. Doktorant wykazał się dużą dojrzałością metodologiczną, o której świadczy zarówno wysoki poziom przygotowanego projektu badawczego, jak i umiejętność uzasadnienia przyjętych założeń metodologicznych.

Struktura i sposób analizy uzyskanego materiału empirycznego jest logicznym następstwem konceptualizacji problematyki badawczej. W efekcie przyjętych przez Doktoranta założeń metodologicznych prowadzi do realizacji sformułowanych celów poprzez rozwiązanie problemów i weryfikację przyjętych hipotez. Niewątpliwie część empiryczna jest wartościową częścią rozprawy, przedstawiającą obszerny i oryginalny materiał empiryczny. Wyniki badań zostały ujęte w tabelach. Jedyna uwaga dotycząca tego rozdziału sprowadza się do zbyt statystycznego języka prezentacji materiału badawczego, bez odniesień interpretacyjnych, które możemy znaleźć dopiero w końcowej części pracy, w rozdziale

zatytułowanym „Dyskusja”. Wartość pracy w moim przekonaniu wzrosłaby jeszcze bardziej, gdyby czytelnik oprócz opisu rezultatów niejako „na bieżąco” mógł przeczytać również komentarze o charakterze teoretycznym czy odniesienia do praktyki. Nie jest to oczywiście przymus, ponieważ Doktorant ma prawo dokonania takiej właśnie prezentacji wyników, lecz spostrzeżenie nie tyle recenzenta, co czytelnika zainteresowanego prezentowaną problematyką.

Podsumowując część empiryczną recenzowanej pracy, pragnę zauważyć, że Doktorant konsekwentnie weryfikuje sformułowane do postawionych pytań badawczych hipotezy, wykorzystując stosowanie do przyjętych założeń metody analiz statystycznych. Niewątpliwie analiza uzyskanych wyników jest imponującą, a objętościowa przewaga tej części nad teorią dobrze świadczy o zgromadzonym przez Autorze materiale.

Pracę zamyka dyskusja i zakończenie. Są to bardzo interesujące dla czytelnika części pracy, w których Doktorant interpretuje i odnosi do wyników innych badań empirycznych wyniki badań własnych. Wartość merytoryczną pracy dodatkowo podnoszą rekomendacje dla praktyki. Uzyskane wyniki badań mogą być wykorzystane m.in. przez różnego rodzaju instytucje pomocowe udzielające wsparcia młodym ludziom w ich adaptacji i osiągnięciu dobrostanu w dorosłym życiu.

Na koniec należy dodać, że praca napisana jest jasnym i zrozumiałym językiem. Przygotowana została z dużą starannością pod względem edytorskim, co świadczy o dużym szacunku Doktoranta dla odbiorcy. Oczywiście można w niej znaleźć nieliczne błędy językowe i inne drobne potknięcia (jak np. powtórzenia, które możemy znaleźć chociażby na stronach 12, 98 i 210-211), co jest zupełnie naturalne ze względu na obszerną zawartość treściową. Są to jednak detale techniczne, wymagające pewnych korekt i nie obniżające wartości merytorycznej pracy.

Podkreślenia wymaga fakt, że magister Adam Bosowski wykazał się dużą świadomością badacza zwracając uwagę na kolejne obszary, które mogą być eksplorowane a wiążą się z zaprezentowaną problematyką.

Konkluzja

Przedłożona do recenzji praca doktorska przedstawia wysoki poziom merytoryczny i stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego. Oryginalność badań dotyczy poruszanej tematyki, a mianowicie roli wsparcia społecznego w kształtowaniu motywów Ja: autowaloryzacji, autodiagnozowania, autoweryfikacji i samodoskonalenia młodzieży objętej

pomocą instytucjonalną i zorganizowaną prowadzoną przez fundacje, towarzystwa i stowarzyszenia. Doktorant przedstawił ważny poznawczo i praktycznie projekt badawczy. Jego realizacja, język narracji naukowej oraz umiejętność wyciągania wniosków pozwalają wnioskować o wysokich kompetencjach badawczych Autora. W tym miejscu podkreślić należy: dużą erudycję oraz umiejętność selekcji i analizy dostępnej literatury przedmiotu, również anglojęzycznej; umiejętność eksploracji ważnych obszarów badań, tym cenniejsza, że dotychczasowe badania dotyczące motywów Ja u młodych ludzi nie analizowały ich związków z otrzymywanym wsparciem społecznym; bardzo dobre przygotowanie Doktoranta w zakresie metodologiczno-statystycznym, umożliwiające podjęcie i krytyczne podejście do projektu badawczego.

W związku z powyższym stwierdzam, że rozprawa doktorska pana magistra Adama Bosowskiego „*Rola otrzymywanego wsparcia społecznego w kształtowaniu poziomu motywów Ja*” napisana pod kierunkiem dr hab. Wioletty Tuszyńskiej – Boguckiej, prof. WSEI **spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim** określone w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.). Wnioskuje zatem **o dopuszczenie magistra Adama Bosowskiego do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.**

A. Bochniarz